

Davor Pauković, Centar za politološka istraživanja, Zagreb

**Osnovni elementi srpskog i hrvatskog novinskog diskursa o Drugom svjetskom ratu
u kontekstu događaja u Hrvatskoj (1989.-1991.)**

Apstrakt: U članku se pokušava pokazati srpski i hrvatski novinski diskurs o Drugom svjetskom ratu u kontekstu događaja u Hrvatskoj od 1989. do 1991. godine. Liberalizacija nije rezultirala samo reinterpetacijom povijesti Drugog svjetskog rata, već su motivi iz prošlog rata korišteni i u svrhu ostvarenja određenih političkih ciljeva.

Glavne riječi: srpski novinski diskurs, hrvatski novinski diskurs, Drugi svjetski rat, Hrvatska 1989.-91.

Uvod

Jugoslavenska kriza u osamdesetima pokrenula je proces transformacije totalitarnog poretka u posttotalitarni. Glavno obilježje tog procesa bila je liberalizacija koja je omogućila postupno napuštanje dominantnih ideoloških obrazaca i stvaranje novog nacionalnog narativa. Srbija i Slovenija prednjačile su u liberalizaciji tijekom osamdesetih, pa su stoga i prve oblikovale nove diskurzivne obrasce, različite od službenog komunističkog diskursa. S druge strane, u Hrvatskoj, zbog njezinih specifičnosti (iskustvo Hrvatskog proljeća, brojna srpska manjina), zadržava se strogi komunističko-dogmatski diskurs sve do vrhunaca jugoslavenske krize krajem

osamdesetih godina. Liberalizacija nije omogućila samo kritiku režima već i preispitivanje komunističkih mitova, uključujući interpretaciju Drugog svjetskog rata. U ovom članku pokušat ćemo prikazati osnovne elemente srpskog i hrvatskog novinskog diskursa o Drugom svjetskom ratu kroz kontekst događaja u Hrvatskoj u tranzicijskom razdoblju (1989.-1991.).

Srpski novinski diskurs

Među srpskim intelektualcima u osamdesetima dolazi do postupnog napuštanja interpretacije povijesti u skladu s komunističkom ideologijom. U nastupanju sveobuhvatne krize nakon Titove smrti otvorio se prostor za izraženiju kritiku ne samo sistema već i službene povijesti na kojoj se temeljila socijalistička Jugoslavija. U takvim okolnostima u Srbiji se oblikuju novi (stari) mitovi i stvara nacionalistički narativ koji će zamijeniti prethodni komunistički. Tijekom osamdesetih pojavljuje se više knjiga koje dovode u pitanje službenu interpretaciju povijesti Drugog svjetskog rata, uključujući ulogu Tita, partizansku borbu i revitalizaciju četnika.¹

U drugoj polovici osamdesetih oblikuje se srpski nacionalistički narativ s osnovnom tezom da su Srbi najveće žrtve u Jugoslaviji. Glavna tema u dokazivanju srpskih žrtava (za Jugoslaviju) bilo je stradanje Srba u Drugom svjetskom ratu. U drugoj polovici osamdesetih pojavile su se brojne knjige i tekstovi koji su tematizirali stradanje Srba u ratu, a posebno stradanje Srba u NDH. Tako je primjerice general/povjesničar Velimir Terzić tvrdio da je samo u Jasenovcu stradalo preko milion Srba.²

---

¹ Primjerice: Vladimir Dedijer, *Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita* (1981.) i Veselin Đuretić, *Saveznici i jugoslavenska ratna drama* (1985.).

² Jasna DRAGOVIĆ-SOSO, *Spasioci nacije“ - Intelektualna opozicije Srbije i oživljavanje nacionalizma*, Beograd, 2004., str. 169.

Dolaskom Miloševića na vlast populistički i nacionalistički val iz literature³ polako će se početi prelijevati i na politiku. U trenutku kad je politika „zajahala” populistički i nacionalistički val on postupno postaje sastavni dio i novinskog diskursa.

Krajem 1988. i početkom 1989. godine u srpskom novinstvu počinje se intenzivno pisati o ugroženosti Srba u Hrvatskoj. Srbi u Hrvatskoj su u srpskom novinstvu proglašeni žrtvom smišljene politike koja im je oduzela institucije, jezik i pismo i time ih prepustila asimilaciji i iseljavanju. Sve se češće u novinstvu evocira stradanje Srba za vrijeme NDH, odnosno tadašnji položaj Srba spominje se u kontekstu njegovog sadašnjeg položaja u Hrvatskoj. U svrhu dokazivanja i isticanja srpskih žrtava, a time i nametanja krivnje Hrvatima (koji prema srpskom diskursu zločin nad Srbima u NDH prešućuju i umanjuju), preuveličava se stradanje Srba za vrijeme NDH, posebno u Jasenovcu. Čini se da je isticanje i preuveličavanje srpskih žrtava iz prošlosti trebalo poslužiti kao opravdanje za sadašnje zahtjeve koji su trebali ispraviti nepravde iz prošlosti. Veliki broj srpskih žrtava za vrijeme NDH prema srpskom povjesničaru Vasiliju Krestiću treba tražiti u vjekovnom kontinuitetu genocidnih namjera hrvatske političke elite prema Srbima u Hrvatskoj.⁴ Prema tome, Srbi u Hrvatskoj sličnu politiku mogu očekivati i u budućnosti.

Događaji vezani za Srbe u Hrvatskoj često su povezivani u tekstovima s događajima iz vremena NDH. U Kninu je 28. veljače 1989. godine održan miting podrške kosovskim Srbima i politici srpskog rukovodstva. Taj događaj označio je početak mobilizacije dijela Srba u Hrvatskoj i solidariziranje s politikom Miloševića. Primjerice beogradska *Duga* piše da se Odboru mitinga prijeti, a da jedan od organizatora, Dragan Bursać, dobiva „preteća pisma od Nacionalnog komiteta NDH u kojima mu se preti da će mu zaklati decu, da će ih progutati noć i hladna Krka“.⁵

Istog mjeseca na javnoj sceni pojavio se i HDZ na čelu s Franjom Tuđmanom.⁶ Mila Štula u beogradskom tjedniku *NIN* piše da su teze iz 1941. preživjele, a samo su se imena promijenila. „Gdje su nas 1941. odvele, poznato je. Kuda danas smjeraju, i to je

³ Mirko ĐORĐEVIĆ, „Književnost populističkog talasa“, *Srpska strana rata. Trauma i katarza u istorijskom pamćenju, I deo* (priredio Nebojša Popov), Beograd, 2002., str. 431.-455.

⁴ Vasilije KRESTIĆ, „O genezi genocida nad Srbima u NDH“, *Književne novine*, 15. 9. 1986.

⁵ D. BARJAKTAREVIĆ, „Politika po merkalijevoj skali“, *Duga*, od 29. 4. do 12. 5. 1989., str. 25.-27.,34.

⁶ O pisanju *Politikine* rubrike „Odjeci i reagovanja“ o HDZ-u pogledati: D. PAUKOVIĆ, „Konstrukcija neprijatelja: HDZ u Politikinoj rubrici "Odjeci i reagovanja" 1989./91.“, *Srpsko-hrvatski odnosi u 20. veku, prošlost i perspektive* / Gavrilović, Darko (ur.), Novi Sad, 2008., str. 113-125.

jasno“. Autorica se pita ako je povijest učiteljica života odakle takva tolerancija prema pojavama kao što je HDZ.⁷

Sve veći prostor u srpskom novinstvu dobivala je tema stradanja Srba za vrijeme NDH. U okviru toga posebnu pažnju dobio je Milan Bulajić, autor knjige *Ustaški zločini genocida* u kojoj zastupa maksimalističke tvrdnje o broju stradalih Srba. Bulajić je za *Intervju* izjavio da je provođena „strategija prešućivanja i umanjivanja zločina“, „betoniranja jama i skrivanja pravih zločinaca“.⁸

Početak srpnja 1989. održana je dvodnevna proslava kosovske bitke u Hrvatskoj kod Knina na kojoj je drugog dana došlo do nacionalističkih ekscesa. Iako je većina prisutnih sudjelovala u proslavi dostojanstveno, pojedine domaće grupe i pojedinci uz poznate „mitingaše“ iz Srbije nastojale su iskoristiti proslavu za promociju srpskih nacionalističkih ciljeva. To je, uz ostalo, pridonijelo pogoršanju nacionalnih odnosa u Hrvatskoj, što je rezultiralo i incidentima na Jadranu tijekom turističke sezone. O incidentima na Jadranu *Duga* piše da se „nasrtaji na žene i djecu“ događaju samo zato što su iz Srbije, „ili stravičnije samo zato što su Srbi“. Ocjenjuje se da je u osnovi njihove patološke mržnje „ustaška ideologija“ koja „bi u sličnim okolnostima kao u prethodnom ratu ponovno dovela do Jasenovca“.⁹

Zaoštavanje jugoslavenske krize krajem 1989. i prihvaćanje višestranačja u Hrvatskoj, a time i omogućavanje djelovanja nacionalnih stranaka rezultiralo je povećanjem broja tekstova u kojima se koriste motivi iz Drugog svjetskog rata u prezentiranju aktualnih događaja. Evociranje događaja iz prošlog rata postalo je gotovo nezaobilazni dio strukture tekstova o Hrvatskoj, posebno u odnosu na Srbe u Hrvatskoj i predizbornu kampanju. U tekstovima se poručivalo Srbima u Hrvatskoj da je njihova budućnost neizvjesna, a stalnim usporedbama s vremenom iz Drugog svjetskog rata utjerivao im se strah od bilo čega s predznakom „hrvatski“.

Dodatna radikalizacija srpskog novinskog diskursa uslijedila je nakon pobjede HDZ-a na izborima. Od svoje pojave HDZ je u tekstovima uspoređivan s ustaštvom i obnovom politike NDH. Pobjeda HDZ-a značila je uspostavu poretka u Hrvatskoj koji je,

---

⁷ Mila ŠTULA, „Neravnopravni nacionalisti“, *NIN*, 17. 3. 1989., str. 15.

⁸ Milan NIKOLIĆ, „Srbi u Muzeju holokausta“, *Intervju*, 14. 4. 1989., str. 46.-48.

⁹ Ilija RAPAIC, „Raspirivanje bratstva-jedinstva (II), Drugovi na plenumu, milicija na plaži“, *Duga*, 5. do 18. 8. 1989., str. 7.

zbog svojih ciljeva, bio potpuno neprihvatljiv za srbijansku politiku. U tom smislu dolazi do ogromne produkcije tekstova u srpskom novinstvu koji su okolnosti u Hrvatskoj uspoređivali s događajima iz Drugog svjetskog rata, odnosno vremena NDH.

Prvi značajniji primjer bio je izrežirani napad na člana Srpske demokratske stranke (SDS) Miroslava Mlinara krajem svibnja 1990. godine u Benkovcu. Taj „napad“ je u velikom broju tekstova prikazan kao „genocidni recidiv“ ili početak „krvavog kola koje ustaški bezumnici nastoje pokrenuti“.¹⁰ Slučaj Mlinar poslužio je da se pokaže kako je atmosfera u Hrvatskoj slična ili ista onoj iz 1941. godine.¹¹ Prema tome, nova vlast je neprihvatljiva za Srbe u Hrvatskoj, pa su stoga legitimne i nužne izvaninstitucionalne metode djelovanja.

Potezi nove vlasti u Hrvatskoj na različite su načine povezivani s vremenom NDH. Jedan od stalnih motiva bila je tvrdnja da se u Hrvatskoj sustavno umanjuju i prešućuju ustaški zločini nad Srbima.¹² Također, razne informacije o promjenama na simboličkoj razini (razni nazivi, primjerice redarstvo) korištene su za usporedbu novog režima s ustaškim.¹³

Duga u lipnju 1990. objavljuje pismo od grupe građana iz Zubinog Potoka sa sjevera Kosova pod naslovom „Dva Jasenovca u jednom veku“. U pismu se pruža podrška Srbima u Hrvatskoj, ali i uspoređuje njihov položaj s onim Srba na Kosovu: „Ni istorija ni vreme nisu nam mnogo naklonjeni a možda smo od Boga suviše ukoreni. Protivnici su nam nimalo bezazleni: od arnautskih fundamentalista i jurišnika do ustaško-vatikanskih bojovnika... Dva Jasenovca u jednom veku za Srbe je i od Boga mnogo, a od ljudi previše. Ako su vas jednom prevarili, vodili kao stoku na klanje i krvoločno zadovoljavanje za naredni put; ako traže vaše glave, morali bi da založe i svoje... Bili bismo stvarno slepi ako bismo im to još jednom dozvolili. Bože – nama se čini da su i Turci za vreme od pet vekova bili hrišćanski i milosrdni, evropskiji i civilizovaniji od demokratskih tuđmanovaca.“¹⁴

---

¹⁰ Milan ČETNIK, „Atak na ceo srpski narod u Hrvatskoj“, *Politika*, 23. 5. 1990., str. 9.; Ilija RAPAČIĆ, „Ni Draža ni Broz“, *Duga*, 26. 5. – 8. 6. 1990., str. 6.

¹¹ Đ. VUKOJE, „Napad na srce“, *Duga*, 26. 5. – 8. 6. 1990., str. 7.; Ratko DMITROVIĆ, „Biljeg Srba u Hrvatskoj“, *NIN*, 27. 5. 1990., str. 14.-15.

¹² R. ARSENIĆ, „Predloženo da se zabetonira jama Jadovno“, *Politika*, 13. 6. 1990., str. 7.; Slobodan KLJAKIĆ, „Kao da se Jasenovac nije dogodio“, *Politika*, 7. 7. 1990., str. 7.

¹³ „Kninska milicija nikad neće biti redarstvo“, *Politika*, 7. 7. 1990., str. 8.

¹⁴ „Dva Jasenovca u jednom veku“, *Duga*, 9. – 22. 6. 1990., str. 8.

Duga je u srpnju objavila posebno izdanje pod naslovom *Srbi u Hrvatskoj*. Na naslovnici je prikazan putokaz za Knin i Obrovac preko kojeg je sprejem napisano NDH. U tekstovima se između ostalog nastojalo prikazati povijesni kontinuitet antisrpske politike u Hrvatskoj. Već u prvom tekstu izdvojeno ispod naslova stoji: „Više od jednog stoleća Hrvatskom hara avet antisrpstva. Ta avet je počinila prije pedesetak godina jedan od najvećih zločina genocida u ljudskoj povesti. A sada opet sve kuva. Mnogi analitičari smatraju da su danas međunacionalni odnosi u mešovitim sredinama u Hrvatskoj gori nego uoči izbijanja ustaškog magnum krimena...”¹⁵

Veliki prostor u posebnom izdanju posvećen je stradanju Srba u NDH. Ovdje ćemo navesti samo neke naslove ili izdvojene rečenice u tekstovima: „Jasenovac najveći srpski grad u Hrvatskoj“ (izjava Jovana Raškovića); „Rimokatoličko prekrštavanje Srba“; „Pobiti, raseliti, prevesti, pretopiti, počistiti“; „Istraga hristove dece“; „nenadmašni genocid“; „bježte psine preko Drine“. U tekstovima se govorilo o genocidu nad Srbima, prekrštavanju, progonu pravoslavnih svećenika, ali i prešućivanju zločina od strane komunističke vlasti. U jednom tekstu govori se o „krvavom ustaškom piru na Kordunu“. U eksplicitnom opisivanju zločina odmah ispod naslova se izdvaja: „Strah, kaos, smrt. Srpskim majkama u Hercegovini su kovali rođenu decu, a onda ih terali da jedu. Na Kordunu su ih pekli pod pekvom, kovali u loncu, nabijali na ražanj, probadali kolcima. Silovali žene, djevojke, decu i babe. Palili i pljačkali. U tom užasu srećni su bili oni Srbi koji su poginuli od ustaškog metka...“ Nakon pet stranica eksplicitnih i zastrašujućih opisa zločina tekst završava karakterističnim podnaslovom: „Može li se istorija ponoviti?“. Autor navodi da se ustaše ponovno bude u tim krajevima, odnosno da je Tuđmanova stranka pobijedila nadmoćno na izborima u Cetingradu.¹⁶

Sredinom 1990. godine struktura srpskog novinskog diskursa potpuno je oblikovana. Drugi svjetski rat i stradanje Srba u NDH nezaobilazni su element kada se govori o Hrvatskoj, posebno o Srbima. Evociranje stradanja Srba u NDH upotrebljavalo se u legitimiziranju političkih akcija, a time se zapravo poručivalo Srbima u Hrvatskoj da ih samo izvaninstitucionalne metode (neprižnavanje nove hrvatske vlasti i kasnije oružana pobuna) mogu spasiti od ponavljanja povijesti iz vremena NDH. Tako

---

¹⁵ „Srbi u Hrvatskoj”, specijalno izdanje *Duge*, str. 4.

¹⁶ Ibid., str. 60.-65.

oblikovani i potpuno strukturirani srpski novinski diskurs upotrebljavat će se i za slijedeće događaje u Hrvatskoj.

Hrvatski novinski diskurs

Za razliku od Srbije, u Hrvatskoj sve do kraja osamdesetih vlada stroga ideološka pravovjernost. Presudnu ulogu u tome imalo je gušenje Hrvatskog proljeća i snažna represija prema onima koji bi dovodili u pitanje ideološki diskurs režima. U skladu s tim u Hrvatskoj se veći dio osamdesetih poštuje službena interpretacija povijesti Drugog svjetskog rata.

Novi val liberalizacije počeo se osjećati u hrvatskom novinskom diskursu početkom 1989. godine. U okviru toga propituju se i otvaraju određene teme iz Drugog svjetskog rata. Jedna od prvih tema bila je uloga Katoličke crkve u ratu. U lipnju 1989. zagrebački tjednik *Danas* objavio je intervju s zagrebačkim kardinalom Franjom Kuharićem. On je između ostalog rekao da se Katolička crkva već četrdeset godina optužuje zbog svoje uloge u ratu, bez mogućnosti da na te optužbe odgovori. Posebno se osvrnuo na ulogu Alojzija Stepinca, napominjući da bi objektivni sudski proces dokazao njegovu nevinost.¹⁷ Reinterpretacija uloge Stepinca i Katoličke crkve u ratu bit će jedna od glavnih tema iz Drugog svjetskog rata u hrvatskom novinstvu, posebno nakon pobjede HDZ-a na izborima.

Nacionalistički ispadi na proslavi obljetnice kosovske bitke u Hrvatskoj u srpnju 1989. u nekim su tekstovima ocijenjeni kao povratak u prošlost. Tu se prije svega mislilo na ikonografiju (šajkače, kokarde) „profesionalnih mitingaša“ iz Nove Pazove. Tako tekst u tjedniku *Danas* glasi „Kokarde opet sjaje“, a odmah ispod naslova se navodi: „Zar se trebao desiti Knin pa da netko shvati da aveti prošlosti treba zaustaviti“.¹⁸

Jedna od prvih tema u novinstvu vezanih za Drugi svjetski rat bila je rasprava oko broja žrtava u ratu. U prvoj polovici 1989. objavljena je studija Vladimira Žerjavića

---

¹⁷ Marinko ČULIĆ, „Odbacujem mržnju“, *Danas*, 13. 6. 1989., str. 10.-13.

¹⁸ M. ČULIĆ, „Kokarde opet sjaje“, *Danas*, 18. 7. 1989., str. 7.-10.

Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu u kojoj se donose podaci koji nisu podržavali tezu o stotinama tisuća ubijenih Srba u Jasenovcu i službenu tvrdnju da je u Jugoslaviji stradalo 1,7 milijuna ljudi u ratu (prema Žerjaviću 1 027 000).¹⁹ U okviru te rasprave spomenuti Bulajić optužio je Žerjavića da je smanjio broj žrtava za 700 000 i time podržao teze Tuđmana i Kuharića u smanjivanju broja žrtava Jasenovca.²⁰

Poznata Tuđmanova izjava o NDH²¹ na Prvom općem saboru HDZ-a u veljači 1990. godine osuđena je u hrvatskom novinstvu kao pokušaj reinterpretacije povijesti.²² Žestoku osudu sabora HDZ-a uputilo je i Predsjedništvo CK SKH.²³ Ipak, reakcije u hrvatskom novinstvu bile su neusporedivo blaže nego u srpskom.

Nakon pobjede HDZ-a na izborima i uspostave novog poretka otvaraju se neke nove teme iz Drugog svjetskog rata. Prije svega počinje se pisati o komunističkim zločinima na kraju i neposredno nakon završetka rata. Dva su razloga za pojavu takvog diskursa. Prvo, Tuđmanova koncepcija o pomirenju svih Hrvata, pri čemu je sjećanje i obilježavanje komunističkih zločina trebalo izjednačiti „grijehe“ totalitarnih ideologija – fašizma i komunizma. Drugi razlog proizlazi iz antikomunističkog karaktera novog režima. On je karakterističan za sve tranzicijske zemlje u Europi.

Svibanjska komemoracija žrtvama na Bleiburgu 1990. godine prvi je puta dobila prostor u hrvatskom novinstvu. Time se počelo upozoravati na zločine partizana, odnosno komunističkog poretka. Ujedno se radilo o reinterpretaciji komunističke verzije događaja s kraja rata.²⁴ Veliku pažnju u hrvatskoj javnosti, pa time i novinstvu dobilo je otkriće jame Jazovke, masovne grobnice partizanskih žrtava s kraja rata. To je pokrenulo lavinu tekstova i istupa u kojima se tražilo istraživanje svih žrtava rata i poraća, neovisno od

---

¹⁹ Vladimir ŽERJAVIĆ, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

²⁰ Željko KRUŠELJ, „Igre s brojkama“, *Danas*, 25. 7. 1989., str. 25.-26.

²¹ „Pobornici hegemonističko-unitarističkih ili jugoslavensko velikodržavnih shvaćanja vide u programskim ciljevima HDZ ništa drugo do zahtjeva za obnovom ustaške NDH. Pri tom zaboravljaju da NDH nije bila samo puka 'kvislinška' tvorba i 'fašistički zločin' već i izraz kako povijesnih težnji hrvatskoga naroda za svojom samostalnom državom, tako i spoznaja međunarodnih čimbenika, u ovom slučaju vlade Hitlerove Njemačke, koja je na ruševinama versailleskoga krojila *Novi europski poredak*, tih težnji Hrvatske i njenih geografskih granica. Prema tome, NDH nije predstavljala samo puki hir osovinjskih sila već je bila posljedak posve određenih povijesnih čimbenika.“, *Glasnik HDZ*, ožujak 1990., str. 18.

²² Zdenko DUKA, „Napredovanje u prošlost“, *Večernji list*, 27. 2. 1990., str. 2.

²³ B. TUĐEN, „HDZ stranka opasnih namjera“, *Večernji list*, 27. 2. 1990., str. 5.

²⁴ Pogledati: Branko TUĐEN, „Daleko od smiraja“, *Danas*, 22. 5. 1990., str. 20.-21.

koje su strane počinjeni.²⁵ Brojni tekstovi o partizanskim zločinima trebali su ispuniti još jednu funkciju. Ona se odnosi na optužbe iz srpskog diskursa o genocidnosti hrvatskog naroda. Tako se primjerice sa sjednice Predsjedništva SR Hrvatske poručilo da treba osuditi sve zločine iz ratnog i poratnog razdoblja, bez obzira na to tko ih je učinio. Potrebno je ustanoviti broj svih žrtava kako bi se „onemogućile licitacije i optužbe o navodnoj genocidnosti hrvatskog naroda“.²⁶

U srpnju Ivica Račan u javnost iznosi inicijativu (apel) za utvrđivanje cjelovite povijesne istine rata i poraća i građanskim pomirenjem koju su trebali potpisati predstavnici političkih stranaka u Hrvatskoj. Predviđeno je bilo održavanje političkih skupova pijeteta u Glini i kod jame Jazovke. *Danas* piše da je Rašković najprije pristao, ali da je poslije odustao uz različita objašnjenja. Autorica teksta zaključuje da inicijativa ne odgovara političkim ciljevima koje zastupa Rašković, dodajući „kako da u mirotvorstvo idu oni koji su upravo navukli pancirnu košulju“.²⁷

Nastavak „balvan revolucije“ u Kninskoj krajini, odnosno blokada prometnica početkom listopada 1990. godine gurnulo je Hrvatsku u još neizvjesniju situaciju. O tome tjednik *Danas* piše da se već danima nadmeću etnički čiste vojske za koje se ne zna kad će se otvoreno sukobiti – „nakon pola stoljeća kao 'ustaše' i 'četnici“.²⁸ Treba reći da se u ovom tekstu ustaše i četnici spominju u ironičnom tonu. Važno je istaknuti da se tekstovi u hrvatskom novinstvu o srpskim blokadama prometnica, odnosno pobuni protiv hrvatske vlasti tijekom 1990. godine ne koriste motivima iz Drugog svjetskog rata. Preciznije, srpska pobuna još nije postala „četnička pobuna i agresija na Hrvatsku“. Ipak, kroz pojedine iskaze političara u novinski diskurs polako prodiru „četnici“. Tako je Anto Kovačević iz Hrvatske demokratske stranke na skupu na Trgu Francuske Republike u Zagrebu 11. listopada napomenuo da „Hrvatskoj prijete četnička opasnost“.²⁹ Uz to, četnici se spominju u kontekstu dolazaka mitingaša iz Srbije (Nova Pazova, itd.) koji su nastupali po Jugoslaviji, pa i Hrvatskoj, a ponajprije zbog svoje ikonografije (šajkače,

---

²⁵ Primjerice: Josip ANTIĆ, „Štetnost politizacije“, *Večernji list*, 13. 7. 1990., str. 6.; „Lutanje do pomirenja“, *Večernji list*, 14. 7. 1990., str. 5.

²⁶ „Osuda svih zločina“, *Večernji list*, 12. 7. 1990., str. 3.

²⁷ Jelena LOVRIĆ, „Rat oko pomirenja“, *Danas*, 17. 7. 1990., str. 7.-9.

²⁸ Jasna BABIĆ, „Iz mraka u mrak“, *Danas*, 9. 10. 1990., str. 14.-15.

²⁹ „Za obranu Hrvatske“, *Vjesnik*, 12. 10. 1990.

kokarde).³⁰ Osude iz Srbije o novoj „ustaškoj“ vlasti u Hrvatskoj uglavnom su ocjenjene kao pokušaj korištenja tematike iz prošlog rata u svrhu trenutnih političkih ciljeva. Tako *Večernji list* piše da Srbija zaista ima četnike (za razliku od Hrvatske koja se optužuje za ustaštvo), koji imaju svog vojvodu i stranku i koji nisu novina, „već stari proizvod, koji je svoj konačni politički profil dobio u tzv. antibirokratskoj revoluciji...“³¹ Na kraju treba reći da se u hrvatskom novinskom diskursu motiv iz Drugog svjetskog rata, u smislu određenja neprijatelja (četnici), uglavnom ne pojavljuje u ovom razdoblju.

Zaključno

Motivi iz Drugog svjetskog rata čine važan dio novinskog diskursa u razdoblju od 1989. do početka 1991. godine. To se posebno odnosi na srpski novinski diskurs koji je rezultat tada već u potpunosti oblikovanog srpskog nacionalnog pokreta. Analiza tekstova pokazuje nam da je srpski novinski diskurs (u odnosu na Drugi svjetski rat) u ovom razdoblju potpuno strukturiran, dok se hrvatski počinje oblikovati tek u drugoj polovici 1990. godine. Razlog tome proizlazi iz činjenice da se hrvatski nacionalni pokret razvio prije svega kao odgovor na srpski nacionalni pokret.

Srpski novinski diskurs imao za cilj prvenstveno ispunjavanje određenih političkih ciljeva – u početku pritisak na hrvatsko rukovodstvo u kontekstu sukoba oko budućeg uređenja Jugoslavije; zatim neprihvatanje hrvatske politike koja se protivila Miloševiću; i na kraju konačnu pripremu srpske manjine na oružanu pobunu u kontekstu borbe za granice. U svim tim etapama koristili su se motivi iz Drugog svjetskog rata u cilju legitimizacije političkih akcija. Ono će posebno doći do izražaja tijekom 1990. godine kada će se kroz evociranje zločina nad Srbima u NDH upozoravati da Srbi u Hrvatskoj mogu očekivati istu sudbinu i pod novom hrvatskom vlašću. Time se Srbima u Hrvatskoj davao legitimitet za izvaninstitucionalne metode djelovanja – najprije preko nepriznavanja odluka hrvatske vlasti, a kasnije i kroz oružanu pobunu.

---

³⁰ Joža VLAHOVIĆ, „Toliko napadaju Hrvatsku kao da je već slobodna“, *Vjesnik*, 26. 8. 1990., str. 5.

³¹ Ruška MANČE, „'Ustaše' kao izborni adut“, *Večernji list*, 23. 7. 1990., str. 2.

U hrvatski novinski diskurs tematika iz Drugog svjetskog rata prodire znatno sporije i kao rezultat različitih okolnosti i političkih ciljeva. Prve teme odnosile su se na ulogu Katoličke crkve u ratu i broj ratnih žrtava. Uloga Katoličke crkve u ratu počinje se otvorenije propitivati u kontekstu liberalizacije koja je zahvatila Hrvatsku tijekom 1989. godine, sve veće javne afirmacije crkve u sklopu popuštanja komunističkog režima, ali i izrazito negativnih ocjena uloge Katoličke crkve u srpskom novinstvu. Isticanje i preuveličavanje broja stradalih Srba za vrijeme NDH (posebno Jasenovac) u hrvatskom je novinstvu ocijenjeno kao nametanje krivnje čitavom hrvatskom narodu, odnosno dokazivanju njegove genocidnosti. Nakon pobjede HDZ-a na izborima počinje se otvoreno pisati o komunističkim zločinima nakon rata u cilju proklamiranog koncepta nacionalnog pomirenja Hrvata (izjednačavanje i jednak odnos prema zločinima fašizma i komunizma), kao i zbog antikomunističke politike novog poretka.

Summary

During the 1980s, one of the consequences of liberalization in Yugoslavia was the re-opening of questions from the Second World War. The ideological disintegration of communist regime led to the reinterpretation of recent history, especially from the period of 1941 -1945. In the journalistic discourse themes from the Second World War were increasingly appearing. The nationalist and populist movement in Serbia was also dominant in the Serbian journalistic discourse in second half of the eighties. In the context of the outcome of the Yugoslav crisis and national homogenization, events from the Second World War were used for legitimizing political actions. Liberalization, democratization and national homogenization in Croatia also led to the reinterpretation and use of Second World War history. Events from Second World War become important part of Croatian journalistic discourse, especially after the victory of Croatian Democratic Union in the 1990 elections. In this article I analyze the basic elements of the Croatian and Serbian journalistic discourse about Second World War from 1989 to 1991.

Key words: Serbian journalistic discourse, Croatian journalistic discourse, Second World War, Croatia 1989-91